

¹² Медовкіна Л.І. Угорська меншина України в сучасних українсько-угорських міждержавних відносинах / Л.Медовкіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

¹³ Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Мовний склад населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/>

¹⁴ Див.: Берегасі А., Черничко С. Українська мова у школах з угорською мовою навчання у соціолінгвістичному аспекті / А.Берегасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=120>; Закон про мови вимагає від закарпатських чиновників знання угорської і дозволяє угорцям не знати української (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

¹⁵ Медовкіна Л.І. Вказ. праця.

¹⁶ Товариство угорської культури Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/565>

¹⁷ Демократична спілка угорців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/567>

¹⁸ Спілка угорських бібліотекарів Закарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/573>

¹⁹ Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/577>

²⁰ Закарпатська демократична спілка угорської молоді «Горгіус» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/588>

²¹ Берегасі А., Черничко С. Українська мова у школах з угорською мовою навчання у соціолінгвістичному аспекті / А.Берегасі, С.Черничко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=120>

²² На Закарпатті народні депутати вивчають стан забезпечення прав національних меншин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/115015-Na-Zakarpatti-narodni-deputaty-vyvchaiut-stanzabezpechennia-prav-natsionalnykh-menshyn-VIDEO>

²³ Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmf.uz.ua/ua/114/index.php/tajekoztato.html>

²⁴ Що чекає на Закарпаття у сфері освіти? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net/society/536-scho-chekae-zakarpattya-u-sfer-osvti.html>

²⁵ У перекладі з угорської мови – Товариство угорської культури Закарпаття.

²⁶ Обласна рада VI скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya-rada.gov.ua/oblasna-rada/deputaty/deputaty-vi/>

²⁷ Вадим Карасов: Угорська меншина на Закарпатті дуже активна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://karpatnews.in.ua/news/vadym-karasov-uhorska-menshyna-na-zakarpatti-duzhe-aktyvna.htm>

²⁸ На Закарпатті націоналісти з Угорщини почуваються, як дома [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.trubyna.org.ua/polityka/na-zakarpatti-natsionalisty-z-uhorschyny-pochuvayutsya-yak-doma-foto/>

²⁸ Медовкіна Л.І. Вказ. праця.

²⁹ Медовкіна Л.І. Вказ. праця.

³⁰ З 1 січня 2011 року заяви на отримання угорського паспорта подали 50658 громадян України (відео) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/112361-Z-1-sichnia-2011-roku-zaiavy-na-otrymannia-uhorsko-ho-pasporta-podaly-50-658-hromadian-Ukrainy-VIDEO>

³¹ План заходів щодо реалізації Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/701-2013-%D1%80>

³² Див.: Товариство ромів Закарпаття «Рома» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chachipen.in.ua/home/50-товариство-ромів-закарпаття-«рома».html>

³² Цигани Закарпаття: без права на освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7dniv.info/новини/47324>

³³ Цигани Закарпаття: без права на освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7dniv.info/новини/47324>

³⁴ Аналітичний звіт про дотримання прав представників національних меншин, що проживають на території Закарпаття, на освіту рідною мовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.selyam.net/docs/3500/index-34755.html#26668>

³⁵ Там само.

³⁶ Закарпатське обласне товариство німців «Відродження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/670>

³⁷ Закарпатська ОДА, Управління, відділи ОДА, Відділ національностей та релігій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/497.htm>

³⁸ Про програму забезпечення розвитку освіти, культури, традицій національних меншин області на 2011-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/catalog/item/4196.htm>

³⁹ Цигани Закарпаття: без права на освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7dniv.info/новини/47324>

УДК: 172.15:327(045)

© Наталія Нечаєва-Юрійчук
(Чернівці)

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІДЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ У РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

У статті автор намагається проаналізувати становлення ідеології українського націоналізму в контексті розвитку світової політичної думки. Відзначаючи той факт, що ХІХ століття стало добою націоналізму в Європі, автор звертає увагу на

теорії нації та націоналізму таких видатних мислителів та політичних діячів XIX – початку XX століть, як Й.Г. Гердер, Дж.Мацціоні, Ш.Моррас, М.Міхновський, Д.Донцов.

Ключові слова: націоналізм, нація, держава, свобода, національна ідея.

Н.Нечаева-Юрийчук

К вопросу о роли и месте идеологии украинского национализма в развитии мировой политической мысли

В данной статье автор делает попытку проанализировать становление идеологии украинского национализма в контексте развития мировой политической мысли. Отмечая тот факт, что XIX век стал веком национализма в Европе, автор обращает внимание на теории нации и национализма таких выдающихся мыслителей и политических деятелей XIX – начала XX века, как Й.Г. Гердер, Дж.Мацціоні, Ш.Моррас, Н.Михновский, Д.Донцов.

Ключевые слова: национализм, нация, государство, свобода, национальная идея.

N.Nechayeva-Yuriyчук

To the Question About the Role and the Place of Ukrainian Nationalism in World Political Thought

In the article the author makes the attempt to analyze formation of Ukrainian nationalism in the context of world political thought development. Noting that XIX century was the period of nationalism in Europe the author draws her attention to J.G. Herder, J.Mattioni, Sh.Morrass, M.Michnovs'ky, D.Dontsov theories of nation and nationalism.

Key words: nationalism, nation, state, freedom, national idea.

Ідеологія належить до тих складових політичного буття, без яких останнє позбавлене внутрішнього наповнення та сенсу. Від найдавніших часів і до сьогодні ідеологія відіграє роль політичного провідника як для самих політиків, так і для населення. У даному контексті сучасна Україна вирізняється від інших країн світу практичною відсутністю ідеології у політичному житті суспільства. Серед політичних сил, які нині діють в Україні, лише комуністи та націоналісти вибудовують свою діяльність (принаймні, формально) відповідно до комуністичної та націоналістичної ідеології.

Історики відзначають, що XIX століття стало добою націоналізму в Європі. Сучасні західні дослідники дедалі частіше погоджуються з тезою про те, що XX століття увійшло в історію, як доба націоналізму. Аналіз подій початку XXI століття засвідчує, що націоналізм продовжує відігравати важливу роль у світовій політичній практиці¹.

Україна сьогодні перебуває на шляху не лише цивілізаційного, але й, у першу чергу, ідеологічного вибору: лібералізм, націоналізм чи, взагалі, відсутність будь-якої ідеології за умови побудови авторитарного політичного режиму? Зіткнення світоглядів на центральному Майдані країни – не просто вияв політичної кризи. Це – свідчення світоглядних змін у сучасному українському суспільстві, прагнення утвердження конституціоналізму та збереження незалежності України в новітню добу. У цьому контексті ідеологія українського націоналізму перетворюється з політичної теорії на політичну практику, яка може відіграти як конструктивну роль у формуванні української політичної нації та державному будівництві, так і деструктивну.

Повертаючись до витоків націоналізму, варто зазначити, що перші спроби розробити основи згаданої ідеології були зроблені ще у XVIII столітті відомим німецьким філософом та мислителем доби Просвітництва Йоганом Г.Гердером². Згодом до питання, що таке народ і чого він прагне, звернувся інший німецький мислитель – Йоганн Г.Фіхте, який зазначив: «любов до батьківщини має керувати ... державою»³.

До проблем нації, державного будівництва, національного виховання у своїх роботах неодноразово звертався активний діяч національно-визвольного руху Італії Джузеппе Мацціні (Мадзіні)⁴. Він наголошував, що «країна – це ідея...; це почуття любові, відчуття побратимства, яке гуртує до купи усіх синів цієї території...»⁵. Італієць наголошував, що народ без власної країни – байстрюк людства, адже «без країни у вас [людей. – Н.Н.-Ю.] немає ні імені, ні прикмет, ні голосу, ані прав чи доступу як братів до товариства народів»⁶. Святий обов'язок громадянина – любити свою країну, працювати задля неї, боротися за її свободу, за свободу її народу. Водночас Мацціні наголошував, що немає «справжньої Країни без однакового для всіх права. Немає справжньої країни, де уніфікованість цього права порушується існуванням каст, привілеїв і нерівності – де сили й здібності великої кількості індивідів притлумлені й бездіяльні... За такого стану речей не може бути ні Нації, ні Народу, а лише натовп, випадкове згуродження людей, яких одні обставини звели до купи, а інші розведуть... Хоч би який привілей вимагав вашої підтримки, – зумовлений силою, спадковістю або ж правом, яке не розповсюджується на всю громаду, – ви повинні з ним воювати й врешті-решт знищити. Ваша Країна – це ваша фортеця»⁷. Таким чином, Дж.Мацціні не лише визначив суть держави, але й означив одну з проблем італійського державотворення XIX століття – наявність величезної кількості різних станів, каст, привілеїв, які не давали можливості об'єднання народу в єдину націю і, відповідно, сильну державу.

Важливо, що окрім означення проблем державотворення, Дж.Мацціоні запропонував шляхи їхнього подолання. І серед них найважливіший – освіта. На його глибоке переконання, не може бути держави, допоки «хоч один-однісінький із ваших братів залишиться не представленим своїм правом голосу у розбудові національного життя – допоки хтось сам-один нидіє, ненавчений серед усіх навчених, – допоки хтось один-єдиний, що здатний і бажає працювати, животіє в злиднях за браком роботи, ви не маєте Країни, якою вона повинна бути, Країною усіх і для всіх». Тож основою держави є нація – єдина у своєму пориві. «Головними підпорами нації», за визначенням видатного італійця, є «право голосу, освіта, праця»⁸. Характерно, що на великій ролі освіченості у розбудові нації наголошував не лише Дж.Мацціоні, але й інші теоретики націоналізму, в тому числі й українець Микола Міхновський.

Природно, що в одній невеличкій науковій розвідці неможливо навіть коротко означити всі концепції нації та націоналізму, запропоновані європейськими й американськими мислителями нового та новітнього часу. Варто, однак, звернути увагу на той факт, що уже у ХІХ – на початку ХХ століття мислителі й політики не тільки розмірковують про народ, націю, країну, державу, але й намагаються визначити суть нації та націоналізму. На особливу увагу в даному контексті заслуговує праця французького публіциста, політика, теоретика інтегрального націоналізму Шарля Моррасса, який запропонував власні визначення патріотизму та націоналізму, відповідно до якого «патріотизм – це любов до рідного ґрунту, до землі предків і більше – до історичної території нації», а націоналізм – «це стосунок радше не до землі батьків, а до самих батьків, ... радше до їхнього морального й духовного спадку, ніж до матеріального»⁹. Тож, за означенням Ш.Моррасса, націоналізм – це духовний стрижень народу. Як зазначає французький політик, «націоналізм – це оборонець... Навіть коли іноземна армія не перетинає кордонів і рідна територія не окупована ворогом – він захищає націю від Іноземця серед нас. Такий захист міцніє також у ситуації тривалого іноземного панування, сила якого втілена в письмовому праві, однак не стає правом реальним»¹⁰. Таким чином, націоналізм постає як основа, фундамент будь-якої нації. Відповідно до концепції націоналізму Ш.Моррасса, останній «дотримується правила, що порядний громадянин підкоряє свої почуття, інтереси та схильності добру Батьківщини. Він знає, що Батьківщина – це абсолютна умова його власного благополуччя й благополуччя його співвітчизників. Будь-яку особисту вигоду, що завдає шкоди Батьківщині, він сприймає як вигоду хибну. Будь-яку політичну

проблему, вирішену без урахування інтересів Батьківщини, він вважає не цілком вирішеною проблемою. Отже, націоналізм зводить усі питання, що постають перед ним, до спільного знаменника, який є не що інше, як інтереси нації»¹¹.

Виходячи із вищесказаного, очевидно, що для Шарля Моррасса націоналізм постає як позитивне і конструктивне явище, яке розкриває нові горизонти для розвитку націй та національних держав.

Подібний позитивний підхід до націоналізму як політичного явища знаходимо і серед українських діячів кінця ХІХ – початку ХХ століття. Цей час ознаменувався появою цілого ряду українських політичних мислителів та діячів, що виробили концепцію українського націоналізму, базові постулати якого стали основою політичних програм окремих українських партій та об'єднань. Серед них – Микола Міхновський, Дмитро Донцов, Дмитро Андрієвський, Юліан Вассиян та деякі інші.

Українські теоретики націоналізму, як і названі вище Джузеппе Мацціні чи Шарль Моррас, вбудовували свої концепції у конкретних історичних умовах, звертаючи при цьому основну увагу саме на ті проблеми, які хвилювали українців на межі ХІХ-ХХ століть. І якщо для Джузеппе Мацціні Італія була понад усе, то для Миколи Міхновського чи Дмитра Донцова понад усе була Україна.

Наприкінці ХІХ століття Україна була розділена між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською, що, безперечно, вплинуло на світогляд та світосприйняття українців. Причому останнє знайшло своє відображення не лише у літературі, мистецтві, але й в ідеології. Так, аналізуючи історію України, основоположник українського націоналізму Микола Міхновський у своїй праці «Націоналізм – всесвітня сила» писав: «Головна причина нещастя нашої нації – брак націоналізму серед широкого загалу її...»

У нас на Україні націоналізм дуже припізнився: наша нація, виключаючи небагатьох, переважно із інтелігенції, – не національна. Вона не має національної свідомості серед загалу, як її має польська, чеська, хорватська і інші, не має самої могутньої зброї для захисту своїх інтересів і через те вона перебуває в найтяжчому рабстві, яке тільки можна уявити собі, і швидко хилиться до своєї конечної гибелі»¹². Визнаючи той факт, що український народ «перебуває у становищі зрабованої нації»¹³, М.Міхновський наголошує на необхідності боротьби за національне визволення. Як і Дж.Мацціні, він був переконаний, що увесь народ повинен боротися за свою незалежність і що ключову роль у піднятті народу на боротьбу відіграють знання. Водночас основний тягар боротьби за самостійність України, на думку українського політичного діяча, повинна взяти на себе україн-

ська інтелігенція, яка, з одного боку, «в значній ступені проявляє національний індивідуалізм»¹⁴, а з другого – повинна підняти на боротьбу за самостійну Україну «всі покоління українців»¹⁵. Метою цієї боротьби є «одна, єдина, неподільна, вільна самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі»¹⁶.

Так само, як і західні апологети націоналізму, М.Міхновський великого значення надає фактору солідарності, єдності народу у своїй боротьбі. Він зазначає: «Наша нація у своєму історичному процесі часто була не солідарною поміж окремими своїми частинами, але нині увесь цвіт української нації по всіх частинах України живе однією думкою, однією мрією, однією надією...»¹⁷. І ця об'єднавча ідея – вільна і незалежна Україна. Усвідомлюючи усю складність політичної ситуації, яка створилася в часи його боротьби, М.Міхновський наголошував: «боротьба буде люта й довга», а кожен, хто виступив на боротьбу, повинен пам'ятати, що «коли він бореться за народ, то мусить дбати за весь народ, щоб цілий народ не згинув через його необачність»¹⁸.

Однак найбільш відомим теоретиком українського націоналізму є Дмитро Донцов. Як і М.Міхновський, Д.Донцов усвідомлює, що здобути незалежність українці можуть лише шляхом боротьби – «національною революцією проти Московщини; не шляхом «порозуміння» чи «еволюції»¹⁹.

Ідеологія націоналізму, вибудована Д.Донцовим, ґрунтується як на історичному та філософському досвіді людства, так і на чіткому баченні автора майбутнього українського народу. Як і Дж.Мацціні чи Ш.Моррас, свою концепцію націоналізму мислитель та політичний діяч вибудовує, виходячи з інтересів власного народу. Основною підвалиною українського націоналізму, за Д.Донцовим, є зміцнення волі нації до життя, до влади, до експансії. Наступною – «стремління до боротьби та свідомість їх конечності, без якої неможливі ні вчинки героїзму, ні інтенсивне життя, ні віра в нього, ані тріумф жодної нової ідеї, що хоче змінити обличчя світу»²⁰. У своїй праці «Націоналізм» Д.Донцов аналізує усі складові вольового націоналізму, серед яких і романтизм, догматизм, ілюзіонізм, а також фанатизм та «аморальність», причому останню він розглядає у філософському контексті, наголошуючи на тому, що «добре є все, що зміцнює силу, здібності й повноту життя..., зле – що їх ослаблює. В цім якраз «аморальність» різнилась від матеріалістичної і хуторянсько-універсальної «моральности» провансальства»²¹.

Обов'язковою умовою піднесення нації Д.Донцов визначає національну ідею. Але без поєднання двох начал – розуму та відчуття – будь-

яка діяльність буде безрезультатною: «Національна ідея тоді лиш увірветься як могутній чинник у життя, коли в ній сполучені щасливо обі частини: чуттєва й розумова, коли інтелект міцно сполучений з народним інстинктом і сумлінням»²².

Змістом життя націоналізму, за Д.Донцовим, є «активність і могутність нації, життєвою формою – національна боротьба, а духом життя – «романтика», віра»²³. І все це можна досягнути плеканням «зовсім нового духу» – знаннями, вірою, боротьбою²⁴.

Таким чином, бачимо, що теоретики українського націоналізму кінця XIX – початку XX століття розробляли свої теорії в контексті світових тенденцій розвитку націоналістичної ідеології. XIX століття справедливо називають добою націоналізму, оскільки саме в цей час націоналізм входить у суспільно-політичне життя Європи і як політична практика, і як політична теорія.

¹ Зоммер Т. В Европе крепнут националистические партии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inopressa.ru/article/24oct2013/zeit/europa.html>

² Гердер Г.Й. Мова і національна індивідуальність // Націоналізм: антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С.37-46.

³ Фіхте Й.Г. Що таке народ у вищому розумінні цього слова і що таке любов до батьківщини // Націоналізм: антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С.51.

⁴ Див.: Максим'юк Я. Націоналізм Джузеппе Мацціні як поклоніння вищим ідеалам духовності // Вісник Львівського університету. – 2011. – Вип.35. – С.159-166.

⁵ Мацціні Дж. Обов'язки перед країною // Націоналізм: антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С.61.

⁶ Там само. – С.58.

⁷ Там само. – С.60.

⁸ Там само. – С.61.

⁹ Моррас Ш. Повернення до живих речей // Націоналізм: антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С.127.

¹⁰ Там само. – С.128.

¹¹ Там само. – С.129.

¹² Міхновський М. Націоналізм – всесвітня сила // Націоналізм: антологія. – К.: Смолоскип, 2000. – С.159.

¹³ Міхновський М. Самостійна Україна // Український націоналізм: антологія. – Т.1. – К., 2010. – С.17.

¹⁴ Міхновський М. Націоналізм – всесвітня сила... – С.159.

¹⁵ Міхновський М. Самостійна Україна... – С.30.

¹⁶ Там само. – С.26.

¹⁷ Там само. – С.31.

¹⁸ Там само. – С.32.

¹⁹ Донцов Д. Націоналізм. – К.: ФОП Стебеляк О.М., 2011. – С.17.

²⁰ Там само. – С.175.

²¹ Там само. – С.190-191.

²² Там само. – С.233.

²³ Там само. – С.236.

²⁴ Там само. – С.235-237.